

„GENOVAITĖ“. ŠALTINIAI IR VARIANTAI

Eligijus Daugnora

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius, Lietuva

---

Kiekviena literatūra, ypač dramaturgija, turi siužetų, prie kurių vis grįžtama ir grįžtama. Tokius likiminiuosius siužetus kiekviena karta bando interpretuoti naujai – iš savo regos ir patyrimo taško. Dažniausiai tai mitologiniai siužetai. Lietuvių literatūroje vienas tokių – Eglės, žalčių karalienės, mitas. Kiek jam skirta poezijos, prozos, dramos kūrinių, net labai kruopštus tyrinėtojas vargu ar pajėgtų suskaičiuoti.

Nemaža ir bendražmogiškųjų siužetų, jie dažniausiai paremti antikos mitais. Medėjos, Antigonės ir kiti mitai tapo ne vienos tautos literatūros savastimi, neatskiriamai jos dalimi. Dar vienas šaltinis, maitinantis literatūrą, – krikščioniškoji mitologija, martirologija ir hagiografija. Kiekviena tauta turi savo šventųjų ir kankinių, kurių gyvenimą bando apmąstyti vis naujos kartos. Krikščionybės šaltiniai ne mažiau universalūs nei antikos mitai. Kartais tolimų tautų didvyriai, kankiniai ir šventieji gana netikėtai aktualizuojami kitų tautų literatūrose, o juos vaizduojantys kūriniai lemtingai veikia jų literatūrą. Viena tokių asmenybių – šventoji Genovaitė iš Brabanto. Dramų apie ją galima rasti prancūzų, vokiečių, lenkų, latvių ir lietuvių, o gal ir dar kitų tautų literatūrose.

Vienas veikalų, turėjusių bene daugiausia įtakos lietuvių teatro ir dramaturgijos formavimuisi, taip ir vadinamas – „Genovaitė“. Taip ji dažniausiai ir pristatoma – be autoriaus, kartais pažymint, kad tai vokiečių autoriaus Christofa von Schmidto (1768–1854) to paties pavadinimo didaktinės apysakos inscenizacija. Vis dėlto teatro istorikas Vytautas Maknys nurodo net šešias lietuvių autorių dramas tokiu pavadinimu: Jono Griniaus, Aleksandro Vitkausko, Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio, Jono Marcinkaus-Tauronio, Motiejaus Gustaičio ir Antano Šmulškščio-Paparonio (rankraštis)¹. Kitų leidinių autoriai, bent jau tyrinėjantys teatro (ne literatūros) istoriją, daugiausia remiasi šiais V. Maknio teiginiais². Derėtų pažymėti, kad J. Grinius tik išvertė lenkų dramaturgo Jozefo Chociszewskio dramą. (Beje, apie tai, jog mūsų dramaturgijos istorija mažai nagrinėta, liudija ir faktas, kad tokia kapitoliniame veikale kaip „Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius“ net dviejose vietose klaidingai nurodoma G. Landsbergio-Žemkalnio dramą esant J. Chociszewskio apy-

---

¹ V. Maknys, *Lietuvių teatro raidos bruožai*, Vilnius, 1972, t. 1; *Lietuvių dramaturgija. Kūrinių sąrašas*, sudarė Vytautas Maknys, Vilnius, 1998, p. 32, 35, 52, 59, 91, 103.

² Pvz., V. Viliūnas, *Teatras Marijampolėje*, Marijampolė: 2002, p. 27

sakos inscenizacija³.) Jokie kiti šaltiniai nepatvirtina, kad buvo išleista M. Gustaičio „Genovaitė“. Greičiausiai V. Maknio turėta duomenų apie šio poeto dalyvavimą statant spektaklį ar prisidėjus prie pjesės teksto tobulinimo. Tačiau nėra jokių žinių apie tokį pjesės tekstą. Taigi iš esmės reikėtų kalbėti apie tris originalias ir vieną verstinę šio siužeto dramą. Bent jau šiame straipsnyje bus apsiribota minėtais keturiais leidiniais.

Pirmas klausimas, į kurį reikia atsakyti, – iš kur kilo „Genovaitės“ siužetas ir koks buvo jo kelias į lietuvių literatūrą.

Jau nuo XIII a. Europoje žinoma legenda apie VIII a. Brabanto grafo Zigfrydo (Sigyto) žmoną Genovaitę (Genovevą, Genovefą). Vyrui išjojus į karą prieš maurus, ją bandė suvilioti dvarą saugoti paliktas Golo (Golius). Kai to padaryti nepavyko, jis neteisingai apkaltino grafo žmoną sulaužius ištikimybės įžadus ir uždarė kalėjime, bandė nužudyti. Išsigelbėjusi iš mirties, Genovaitė ilgus metus su sūnumi, meldama Dievo pagalbos, gyveno girioje. Jiems padėjo tik elnė. Pagaliau Zigfrydas netyčia aptiko ją medžioklės metu. Tiesa išaiškėjo, kaltieji buvo nubausti, o dorieji triumfavo. Ši legenda buvo populiari visais laikais. Bene pirmasis rašytojas, sukūręs pagal ją dramą, buvo prancūzų jėzuitas Réne de Cerisier, 1638 m. išleidęs veikalą „L'innocence reconue ou Vie de Sainte Geneviève de Brabant“. Vėliau šiuo siužetu naudojosi XVII a. jėzuitų teatras: Mikalojus Avancini (1611–1686), italų jėzuitas, asketinių ir dramos veikalų autorius, J. De Arrayo, A. F. Wouters.

Europos rašytojų – sentimentalistų ir didaktų, taip pat vokiečių, lenkų romantių – šis siužetas buvo labai mėgiamas. Labiausiai išpopuliarėjo jau minėto vokiečių rašytojo Christofo Schmidto didaktinė apysaka jaunimui „Genovaitė“. Daugybę kartų ji buvo versta į lenkų kalbą, susilaukė sekimų ir perdirbinių. Nenuostabu, kad ir į lietuvių kalbą ji buvo išversta gana anksti – 1860 m. pasirodė Lauryno Ivinskio išversta „Genovaitė“, tik nežinia iš kurio lenkiško leidimo. Lietuvoje ji buvo tokia populiari, kad vien iki 1904 m. perleista keliolika kartų, spausdinta ir vėliau, paskutinį kartą 1940 m. Šiauliuose⁴. L. Ivinskio versta drama išpopuliarino Sigito bei Genovaitės vardus. Netrukus šis siužetas buvo perkeltas ir į sceną.

Genovaitės legenda ypač domėjosi vokiečių romantikai, idealizavę katalikiškuosius viduramžius, atsigręžę į katalikybę⁵, bandę atgaivinti viduramžių religinę dramą, taip pat neretai savo dramų siužetams naudoję hagiografines istorijas. Apskritai vokiečių romantinę dramą kai kurie tyrinėtojai linkę vadinti „religine drama, įkvėpta nuoširdaus vokiečių mistikos ir pietizmo amžiaus“⁶, kadangi tikėjimo klausimai, tikėjimo tiesų ir realaus gyvenimo susidūrimas romantikams atrodė viena svarbiausių ir dramatiškiausių gyvenimo aplinkybių. Romantizmo ryšys su religija – apskritai gana dažna diskusijų tema, kuri nėra išsemta⁷. Būtent pasakojimas apie Genovaitę

³ *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*, Vilnius, 2001, p. 287, 579.

⁴ Daugiau apie šį L. Ivinskio vertimą žr.: D. Petkevičiūtė, *Laurynas Ivinskis*, Vilnius, 1988, p. 219–225.

⁵ R. Gamziukaitė, Vokiečių romantizmas (įvadas), *Romantizmas Vakarų literatūroje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2000, p. 13.

⁶ J. Szafarz, *Ludwig Tiecks Dramenkonzeption*, Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego, 1997, p. 12.

⁷ Daugiau apie įvairius romantizmo ir religijos santykius žr.: J. Šlekys, Maironis ir religinio romantizmo problema, *Lietuvos kultūra: romantizmo variantai*, Vilnius, 2001, p. 126–159.

sudarė ne vienos vokiečių romantikų tragedijos pagrindą – Johanno Ludvigo Tiecko (1773–1853) „Šventosios Genovaitės gyvenimas ir mirtis“ (1800), F. Müllerio „Golo ir Genovaitė“, Friedricho Hebbelio (1813–1863) „Genovaitė“ (1843), E. Raupacho „Genovaitė“ ir net Roberto Schumanno (1810–1856) to paties siužeto opera.

Vienas reikšmingiausių iš šių tragedijų yra J. L. Tiecko kūrinys, kuriuo jis pradėjo ciklą dramų, turėjusių atgaivinti viduramžių religinės dramos žanrą – miraklių (vaizduojami stebuklingi atsitikimai iš Švč. Mergelės Marijos ir šventųjų gyvenimų). Po „Genovaitės“ J. L. Tieckas parašė to paties žanro komediją „Imperatorius Oktavianas“ (1804) ir tragediją „Fortunatas“ (1816). Šios dramos nebuvo atsitiktinės ar paremtos vien teoriniais samprotavimais. J. L. Tieckas nuosekliai studijavo viduramžių teatrą ir net išleido to laiko pjesių rinkinį „Vokiečių teatras“ („Deutsches Theater“, 1817). Tokios dramaturgijos žanrui apibrėžti vokiečių literatūrologai naudoja specialų terminą – *Martyrerdrama* (reikėtų versti „martirologinė drama“). Ji Vakarų Europos literatūroje, ypač katalikiškos tendencijos, yra gana dažna. Martirologinės dramos terminas vartotinas ir norint atskirti naująją religinę dramą nuo viduramžių panašaus žanro kūrinių.

Vokiečių romantikų pjeses vis dėlto reikėtų vadinti naująja religine drama, kadangi jose svarbios ne tik ir ne tiek pačios martirologinės istorijos. Kančia šiose dramose laikoma žmogiškosios egzistencijos matu⁸. Ir Brabanto kunigaikštienės legendoje svarbi ne tik pati Genovaitė ir jos istorija. Nė kiek ne menkesnę vietą joje užima Genovaitės antagonistas Golo. Genovaitė, patirdama kentėjimus, iš esmės nesikeičia, nuo pradžios iki galo lieka ištikima krikščioniškosioms vertybėms – meilei, gailingumui, dvasingumui, pasiaukojimui, o Golo yra dvasiškai dinamiškas personažas. Būtent jį, ne Genovaitę, kamuoja aistra, jis bando suvaldyti „piktuosius demonus savyje“⁹: meilę žavijai Genovaitei, norą valdyti. Tai šekspyriškasis šių dramų personažas, kurį prazudo nevaldoma aistra moteriai, valdžios troškimas. Galima prisiminti, kad vokiečių romantikai labai vertino Wilhelmą Shakespeare’ą, o J. L. Tieckas jo kūrinius vertė į vokiečių kalbą ir parašė biografinę novelę „Poeto gyvenimas“ (2 d., 1826–1830).

„Genovaitės“ siužetas vokiečių rašytojus, dramaturgus domina iki šiol, o Brabanto kunigaikštienės kančių istorija tebevaidinama įvairiuose Vokietijos teatruose. Pažymėtini Peterio Hackso (1928–2004), Günterio Rucho (1856–?) kūriniai.

Lenkų dramaturgijoje šventosios Genovaitės istorija nebuvo tokia populiari. Be ne vienintelė šio siužeto drama sukurta rašytojo švietėjo J. Chociszewskio. Ji pirmiausiai ir buvo išversta į lietuvių kalbą. Tai padarė Jonas Grinius¹⁰. Vertimas sklandus, parašytas gana švaria lietuvių kalba, veikėjų vardai sulietuvinti kaip ir daugumoje to meto vertimų. Negalima neigti, kad pjesės autorius ir vertėjas naudojosi Ch. Von Schmidto apysaka, bet nuo jos smarkiai nutolta, įvesta naujų siužetinių linijų (ištikimų Genovaitei tarnų, karo lauko). Pati pjesė niekuo neišsiskiria iš to meto dramaturgijos: nemažai veikėjų, neilgi veiksmai (juos autorius vadina „skyriais“), daug veiksmo vietų (Sigito rūmai, kariuomenės stovykla, kalėjimas, miškas), kurios po kiekvieno veiksmo keičiasi (tik pirmas ir antras veiksmai vyksta Sigito rūmų menėje), masinės scenos. Neblogai parašyta, bet sentimentali drama. Charak-

⁸ Op. cit., p. 80.

⁹ Op. cit., p. 79.

¹⁰ *Teatriszkas perstatymas Genovaitė*, Jonas Grinius vertė iš lenkiszko, Waterbury, 1903.

teriai, nors psichologiškai ir neblogai motyvuoti, statiški ir iš anksto lengvai numanomi. Tauri ir mylinti Genovaitė po visų išbandymų darosi dar tauresnė, dar labiau atsidavusi vyrui; niekšas Golius, veikalo pradžioje buvęs klastūnas, pamažu atiskleidžia kaip ištvirkėlis, girtuoklis, žmogžudys, savo tikslo siekiantis bet kokiomis priemonėmis, ir t. t. Kaip vieną didesnių šios dramos teigiamybių reikėtų paminėti veiksmingumą. Autorius nedaugžodžiauja, nėra ilgų monologų, kurie šiaip jau būdingi to meto dramaturgijai. Veiksmas labai greitai rutuliojasi net ten, kur veikėjai galėtų ir kiek ilgiau pasikankinti, spręsdami savo ir kitų likimus. Net Sigitas, karo stovykloje turintis nulemti tariamai su tarnu Draku jį išdavusios Genovaitės likimą, vos perskaitęs laišką, pamiršta savo meilę ir šaukiasi keršto. Ilgai dvejoti neturi laiko – tuoj pat prasideda mūšis¹¹.

J. Griniaus drama buvo labai populiari, statoma ne tik JAV, bet ir Lietuvoje. Ji paskatino ir kitus autorius interpretuoti legendą.

Aleksandras Vitkauskas „Genovaitės“ leidimu¹² iš esmės pakartojo J. Griniaus vertimą, kur ne kur truputį pataisdamas pjesės kalbą ir pridėdamas VIII veiksmą, vaizduojantį Goliaus išprotėjimą ir mirtį kalėjime – nedorasis moters kankintojas susilaukia baisesnės bausmės, negu pats buvo skyręs Genovaitei (J. Griniaus pjesėje Golius tik uždaromas į kalėjimą). Bet ir pridėtas VIII veiksmas nėra originalus. Jo atsiradimo aplinkybes G. Landsbergis-Žemkalnis taip aprašo: „[...] tikrai p. Gudavičius, apsilankęs pas mane Kaune, kaip tik užtiko mane berašantį „Golius kalėjime“, kurį aš jam perskaičiau iš juodraščio. Mat, p. Vitkauskas, atvykęs Kaunan iš Peterburgo, prašė manęs parašyt ką nors, kad jam pasirodyt solo ant scenos. Aš išpildžiau jo norą net nemanydamas, kad jis išleis jį spaudon savo vardu. Tačiau nebūčiau kėlęs to klausimo, kad nebūčiau patėmijęs, jog spaudoje vandalo ranka iškreipė mano darbo mintį, pritaikindama jį prie apgailėtinos rašybos ir silpnos logikos pačios dramos „Genovaitė““¹³. Dar griežčiau apie A. Vitkauską ir jo darbą G. Landsbergis-Žemkalnis rašo LLTI rankraštyne saugomame laiške Liudui Girai, tuo metu redagavusiam „Viltį“: „Plagiatas p. Vytkauskio – perdėm drąsus; juk reikia žinoti, kad tas ponaitis trijų sakinių žmoniškai parašyti nemoka. „Golius kalėjime“ aš buvau nusiuntęs Tamstai, jei atsimeni, siulidamas statyti ant „Rutos“ scenos; paskui buvau nusiuntęs p. Sleževičiui su tuo pačiu tikslu ir ve štai p. Vytkauskas iškreipia mintį, sudarko veikalą ir talpino jį – leidžia į publiką“¹⁴.

Šie G. Landsbergio-Žemkalnio liudijimai paaiškina, kodėl jo pjesėje paskutinis epizodas pateikiamas ne kaip V veiksmas, o kaip „Vaizdelis „Golius kalėjime““. Sprendžiant iš minėtų šaltinių, šis monologas buvo rašytas kaip savarankiškas tekstas, kiek anksčiau negu pati pjesė. Minėtasis laiškas iš esmės naujai nušviečia Goliaus mirties epizodo sukūrimo aplinkybes ir leidžia A. Vitkausko „Genovaitės“

¹¹ Tolesnė šios pjesės mūšio scena įsidėmėtina tuo, kad tragiškame veikale naudojamas komizmo efektas: Goliaus tarnas Alkius ir maurus bijo vienas kito ir maldauja nežudyti. Tokios farso scenos būdingos viduramžių bažnytinei dramai. Galimas daiktas, kad J. Chociszewskis sekė vokiškaisiais veikalais, naudojusiais šį siužetą.

¹² *Genovaitė su priedu VIII veiksmo: Golius kalinyje ir jojo mirtis*, pataisė A. Vitkauskas, Kaunas, 1911.

¹³ G. Žemkalnis, Laiškas į redakciją, *Viltis*, 1911 spalio 14 (27), Nr. 119.

¹⁴ G. Landsbergio-Žemkalnio laiškas L. Girai 1911 10 04 (LLTI, F13–1628).

nelaikyti savarankišku pjesės variantu, o tik J. Griniaus vertimo ir originalaus G. Landsbergio-Žemkalnio monologo kompiliacija.

Visai kitaip vertintinas G. Landsbergio-Žemkalnio kūrinys¹⁵. Tai pastebėta jau teatro istoriko V. Maknio¹⁶. Greičiausiai ši pjesė rašyta praktiniais sumetimais (būdamas „Vilniaus kanklių“ draugijos įkūrėju ir vienu vadovų G. Landsbergis-Žemkalnis ne tik rašė dramas, bet pats ir režisuodavo spektaklius), nes daug labiau pritaikyta tuometinio teatro galimybėms. Atsisakyta gausios veiksmo vietų kaitos – beveik viskas vyksta Sigyto rūmuose, tik paskutinis veiksmas perkeliamas į mišką. Žinoma, dėl to pjesė nukenčia, nes apie daugelį įvykių veikėjai tik papasakoja vieni kitiems arba skaitytoją (žiūrovą) informuoja monologuose. Ir veikalo kompozicija paprastesnė – iš aštuonių veiksmų likę keturi (pirmasis ir trečiasis dar skeliami į du paveikslus; šio skėlimo reikia laiko slinkčiai parodyti – tarp paveikslų praeina tam tikras laikas).

G. Landsbergio-Žemkalnio dramos netobulumus kompensuoja daug sudėtingesni, labiau psichologiškai motyvuoti veikėjų charakteriai. Ypač tai pasakytina apie Golių, kuris šioje pjesėje tampa pagrindiniu personažu. Galima teigti, kad G. Landsbergio-Žemkalnio „Genovaitė“ – pirmoji lietuvių drama, kurios centre stiprus neigiamas personažas. Golių ir Genovaitę šioje pjesėje sieja ilgametė pažintis – jie kartu užaugo. Goliaus aistra savo valdovo moteriai – ne tuščia užgaida, o nuo pat vaikystės puoselėjamas jausmas, kurį pats Golius visą gyvenimą stengėsi užgniaužti, nes buvo žemesnio socialinio sluoksnio už kunigaikštytę. Kai Sigytas, išvykdamas į karą, palieka Golių savo vietininku, šis, nujausdamas likimą, bando priešintis („Tau reikalingas dėkingumo išreiškimas... tu ponas, apdovanojęs vargšą duonos gabalu ir *ironiškai* savo aukštu prielankumu, manai nusipirkęs vergą! Tau nerūpi, kas verda tavo vergo krūtinėj... jis juk neprivalo jausti kitaip, negu tu nori... [...] Aš tinku, grove Sigyte, aš tinku dėkingumo pareigą atlikti ir, kiek užteks mano jėgų, stengsiuos išpildyti tavo prisakymus. Tik atsimink, grove, kad to pats norėjai!“¹⁷). Ir vėliau, įvairiais būdais siekdamas Genovaitės palankumo, Golius elgiasi ne aklo įgeidžio pagautas, o kaip tikras viduramžių riteris, kuriam svarbiausia yra meilė. Net tada, kai gauna Sigyto laišką, pasmerkiantį nekaltai apšmeižtą Genovaitę myriop, šį valdovo žingsnį vertina iš meilės apologeto pozicijų: „Smarkus... ir nuožmus! Tokio nusprendimo nei aš nesitikėjau. [...] Tokia jo ir meilė... niekšas... o dar skelbiasi geradariu. [...] Einu pas ją: išdėstysiu kaip ant delno visą Sigyto niekšybę. [...] Ji pripažins ir priims mano meilę ir tuomet... iškilmingai atvesiu savo karalienę iš kalėjimo...“¹⁸ Sigyto įšventintas į riterius, Golius nori prilygti savo valdovei ir elgtis kaip riteris. Net pasiuntęs budelius vykdyti mirties bausmės, Golius kaltina ją pačią ir Sigytą, o save teisina kaip meilės kankinį: „Kaip jie pavadins mane, kurs pasinaudoja išlepinto ir sufanatizuoto grovo lengvu būdu tam, kad patenkinus savo kūno

¹⁵ Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, *Genovaitė*, IV veiksmų (VII atidengimų) ir I paveikslų drama Žemkalnio pataisyta ir iš naujo scenizuota, Vilnius, 1914.

¹⁶ Žr.: V. Maknickas, *Gabrielius Landsbergis Žemkalnis*, Kaunas, 1936, p. 141–143. Čia pirmą kartą lyginamos A. Vitkausko ir G. Landsbergio-Žemkalnio „Genovaitės“. Autorius, matyt, neturėjo J. Griniaus verstinio varianto, nors mini, kad toks buvo, antraip būtų pastebėjęs J. Griniaus ir A. Vitkausko pjesių identiškumą.

¹⁷ Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis, *Genovaitė* ..., p. 9–10.

¹⁸ Op. cit., p. 25–26.

geidulius... Bet... ar tik kūno?.. ar neverda manyje dėl Genovaitės tas jausmas, kurs ne žemina, bet aukština žmogų...¹⁹ Taigi iš esmės Golius yra tragiškas veikėjas, kenčiantis dėl meilės be atsako, – toks, kokį jį vaizdavo vokiečių romantikai.

Ir kiti pjesės charakteriai sudėtingesni. Iš epizodinių veikėjų pažymėtinas Alkys. Goliaus su šmeižikišku laišku pasiūstas pas Sigytą ir parnešęs mirties nuosprendį Genovaitei, jis ramina save: „[...] nei ant sielos nusidėjimo nepaėmiau, nes nepamelavau, o kad tiesos nesakiau – tai juk niekas jos manęs nei neklausė...“²⁰ Bet sužinojęs, kad kunigaikštienė išvesta nužudyti, Alkys pasijunta kaltas dėl jos mirties ir nusizudo. Taip dramoje atsiranda epizodinis, bet labai raiškus atgailaujančio išdaviko charakteris, artimas bibliniam Judui.

Reikia pripažinti, kad G. Landsbergio-Žemkalnio pjesė artimiausia vokiečių romantikų dramoms. Tai neturėtų kelti nuostabos prisimenant jo dramą „Blinda, svieto lygintojas (žemaičių razbaininkas)“ (1908) pagrindinio veikėjo Tado Blindos giminingumą Friedricho Schillerio Tomui Morui iš „Plėšikų“. Taigi vokiečių romantikų kūryba rašytojui, bent jau pagrindinėms didžiausios jo dramoms, bus turėjusi labai didelę įtaką.

Vėliausiai parašyta J. Marcinkaus-Tauronio „Taurioji Genovaitė“²¹. Jos autorius XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje – ketvirtajame dešimtmetyje aktyviai reiškėsi kaip dramaturgas. Be pjesių, vaizduojančių tarpukario Lietuvos gyvenimą, be istorinės dramos „Vytautas pančiuose“, rašytojas, būdamas ištikimas dvasininko pašaukimui, parašė ir ne vieną religinę dramą: jau minėtą „Tauriąją Genovaitę“ (1932), „Šventąją Teresėlę“ (1933), „Senatoriaus dukterį“ (1936). Skaitant „Tauriąją Genovaitę“ ir lyginant ją su kitų autorių to paties siužeto dramomis, visų pirma krinta į akis tai, kad jį daug didesnės apimties. Prie jau tradiciškai susiklosčiusios fabulos pridedamas eiliuotas prologas ir epilogas. Prologe vaizduojamas Genovaitės gyvenimas tėvų namuose ir Sigyto piršlybos. Epiloge įamžinamas Genovaitės atminimas – Sigytas su sūnumi Benuku meldžiasi prie Genovaitės kapo ir pasižada toje vietoje pastatyti bažnyčią bei vienuolyną.

Ši pjesė artimiausia jau minėtai Ch. von Schmidto apysakai. Net prologas ir epilogas iš esmės parašyti laikantis apysakos siužeto, jos didaktizmo dvasios, kurią pabrėžia ir kūrinio motto: „Meilė, pagrįsta jungtvių priesaikos ištikimybe, tai didžioji šeimos garantija“. Šiai minčiai iliustruoti J. Marcinkus-Tauronis ir skiria visą dramą. Būtent toks iliustratyvus yra pjesės prologas, vaizduojantis Genovaitės tėvų šeimos idilę. Krikščioniškoji šeimos neliečiamumo idėja sudaro visos dramos pagrindą. Ir Golius autoriui bailsus ne dėl šį deginančios aistros, o dėl to, kad kėsinosi išardyti tai, ką išardyti gali tik Dievas ir Bažnyčia: „GOLIUS. Atmink, kad Golius galingesnis ir už Dievą!..“²². Atgailaujantis kalėjime piktadarys gailisi būtent dėl šių žodžių: „Kaip nesustingo mano liežuvis, tariant anuomet, kad aš galingesnis už Dievą!.. Dabar jau suprantu, kas galingesnis?! Dabar suprantu, kad yra valdovas, kuris mane nubaudė už didžiąsias mano nedorybes“²³.

Kitas svarbus aspektas, kurį akcentuoja J. Marcinkus-Tauronis, – Genovaitės

¹⁹ Op. cit., p. 29.

²⁰ Op. cit., p. 25.

²¹ J. Marcinkus-Tauronis, *Taurioji Genovaitė*, 1932.

²² Op. cit., p. 34.

²³ Op. cit., p. 76.

tikėjimas, kuris stiprėja patiriant vis naujus išbandymus. Būtent tikėjimas padeda jai nepalūžti ir stiprina jos dvasią bei gailestingumą. Net kalėjime pasmerkta mirčiai ji meldžia gailestingumo savo kankintojui bei ją pasmerkusiam vyrui ir, kaip pirmieji krikščionys, džiaugiasi galėdama mirti už savo tikėjimą. Tokia dvasia ji išauklėja ir savo sūnų. Sekant Ch. von Schmidto apysaka, tas auklėjimas vaizduojamas gana plačiai. Kančia netgi šlovinama kaip tikėjimo stiprintoja:

„SIGYTAS. Viešpatie, gyventi girioj tiek metų, tai kančių kančia!..

GENOVAITĖ. Man buvo gerai, aš atradau dangų ir Dievą. Gal didingi rūmai ir gražūs apdarai būtų mane pagadinę. O dabar mano širdis gryna, lyg laukų lelija!..“²⁴.

Tai, kad rašant dramą naudotasi būtent Ch. von Schmidto didaktine apysaka, liudija ir palikti Genovaitės budelių Liudgardo ir Iginio vardai, kurie J. Griniaus buvo sulietuvinti į Rūstį ir Gailą (taip pasielgė ir G. Landsbergis-Žemkalnis).

Vis dėlto bandymas nuosekliai perkelti į pjesę visas siužetines apysakos linijas veikalui pakenkė. Išaugo teksto apimtis (šeši veiksmi), sentimentalė, dažnai labai knyginė leksika apsunkina šios dramos pastatymą teatro scenoje. Ji artimesnė vokiečių dramai skaitymui (*lesedrama*), nors autorius vargu ar to siekė, nes dramų skaitymo tradicijos Lietuvoje nebuvo, o ir pats jų rašymas turėjo gana utilitarinį tikslą – duoti teatrui (dažniausiai sodžiaus vaidintojams) naujos medžiagos pastatymams.

Kalbant apie visas šias dramas negalima nutylėti ir žanro klausimo. Nė vienas jų autorius žanro neakcentuoja: J. Grinius savąją „Genovaitę“ vadina labai abstrakčiai – teatrišku perstatymu, G. Landsbergis-Žemkalnis ir J. Marcinkus-Tauronis – drama. Tik vienintelis J. Marcinkus-Tauronis pabrėžia Genovaitės religingumą ir kovą už savo tikėjimą, tai šventosios gyvenimo ir kančių istorija. Tad remiantis europine tradicija galima teigti, jog tai – martirologinės dramos. Šis žanras atėjo per kitų tautų romantizmą. Tiek pati lietuvių religinė drama apskritai, tiek martirologinė drama konkrečiai iš esmės dar nenagrinėta. O lietuvių dramaturgijoje ji užima gana svarbią vietą. Kitas dalykas, kad tai ne viduramžių ar baroko religinė drama, nors sąsajų tarp mokyklinės dramaturgijos ir pirmųjų lietuviškųjų dramų būtų įmanoma rasti (lietuviškoji mokyklinė drama žanriškai apibrėžiama kaip moralitė – viena iš religinio teatro rūšių²⁵). Ankstyvai lietuviškai dramaturgijai didžiausią įtaką darė romantizmas. O romantizmo literatūrai apskritai būdingi herojiški siužetai²⁶, daugiausia iš didingos tautos senovės. Bet jais lietuviškasis romantizmas (kitaip nei lenkiškasis, jau nuo Adomo Mickevičiaus laikų „sirgęs“ mesianizmu) neapsiribojo, dažnai keldamas tikėjimo ne kaip tautinės, o kaip bendražmogiškosios vertybės reikšmę. Šventosios Genovaitės gyvenimo istorija turi tiek romantizmo, tiek didaktinės literatūros bruožų. Tai apskritai būdinga XIX ir XX amžių ribos lietuvių literatūrai.

Martirologinė, religinė drama svarbią vietą užima ne tik XX a. pradžios literatūros ir dramaturgijos kontekste. Dramaturgai Algirdas Landsbergis („Vėjas gluosniuose“, „Gluosniai vėjyje“), Anatolijus Kairys („Šventasis princas“), Halina Didžiulytė-Mošinskienė („Baltosios lelijos riteris“) ir kt. atnaujino šį žanrą ir praplėtė

²⁴ Op. cit., p. 70.

²⁵ V. Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų: XVI–XVIII a. mokyklinis teatras*, Vilnius, 1981.

²⁶ V. Kubilius, *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas*, Vilnius, 1983, p. 62.

jo ribas. Tad ir martirologinei dramai konkrečiai, ir XX a. lietuvių religinei dramai bendresne prasme reikia išsamesnių tyrinėjimų.

Gauta 2004 12 16

Eligijus Daugnora

GENEVIÈVE. SOURCES AND VARIANTS

S u m m a r y

The history of Geneviève, the duchess of Brabant, inspired many European writers, especially playwrights. The history reached its peak of popularity in the 17th century at Jesuits' theatre and among German romanticists who sought for inspiration in the Middle Ages and in the theatre of medieval church (J. L. Tieck, F. Hebbel and others).

L. Ivinskis was the first to introduce the subject of Saint Geneviève (Lith. Genovaitė) into Lithuanian literature. In 1860 he translated from Polish and published the story by Ch. Von Schmidt, a German didactic writer. About forty issues of this translation appeared before the 20th century. We can find four plays based on this story in the Lithuanian dramaturgy, written by J. Grinius, A. Vitkauskas, G. Landsbergis-Žemkalnis, J. Marcinkus-Tauronis. The first one was a play translation made by Polish writer J. Chociszewski, and the second one was a compiled plagiarism. G. Landsbergis-Žemkalnis' play is most valuable from the artistic standpoint; it was close to the works of German romanticists. J. Marcinkus-Tauronis' play is also close to German traditions, but is intended rather for reading. All these plays serve as a foundation of the Lithuanian religious play.